

INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORI ISKOLA
A KORMÁNYZÁS TERÜLETI, TÖRTÉNETI ÉS TÁRSADALMI
DIMENZIÓI DOKTORI PROGRAM

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

**KÖRNYEZETPOLITIKA ÉS
KÖRNYEZETTUDATOSSÁG AZ
„ATOMVÁROSBAN”**

NAGY ROLAND

Témavezető:

Dr. Kákai László (habilitált egyetemi tanár)

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészstudományi Kar
Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék

Pécs-Paks, 2016

TARTALOMJEGYZÉK

I.	BEVEZETÉS, A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA ÉS A KUTATÁS HÁTTERE ..	3
II.	ÉRTEKEZÉSEM CÉLJAI ÉS A VIZSGÁLAT KÉRDÉSEI	5
III.	AZ ÉRTEKEZÉS KUTATÁSMÓDSZERTANA ÉS FELÉPÍTÉSE.....	7
IV.	KÖVETKEZTETÉSEK.....	8
V.	A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓS LISTÁJA AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN	17

I. BEVEZETÉS, A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA ÉS A KUTATÁS HÁTTERE

A természeti környezet értékeinek védelme, megóvása, megújulásának elősegítése mára globális feladattá, egyben az emberiség egyik legfontosabb céljává nőtte ki magát. Számos szempont érvényesülésének lehetünk tanúi mind a nemzetközi, mind a lokális környezeti terekben, illetve a politikai és gazdasági dimenziókban egyaránt. Az elmúlt fél évszázad során az egyéni percepciókból kiindulva, formális és informális hálózatokon keresztül nyert teret a „környezeti ügy”, mint a globális civil és tudományos társadalom egyik legjelentősebb közös küzdelme. A természetpusztítás, az ökológiai kihívások, a klímaváltozás folyamata, a fejlődő világban tapasztalható demográfiai robbanás és az urbanizáció negatív következményei létrehozták a környezettudatosság és környezeti felelősség fogalmi köreit. Összetett jelentéstartalmával a környezettudatosság mára a társadalmi-gazdasági kérdések kihagyhatatlan szereplőjévé nőtte ki magát. A környezetpolitika, mint „fiatal” politikai szegmens pedig egyre átfogóbb, legitim hatáskörrel rendelkezve próbálja képviselni, érvényesíteni a környezeti érdekeket, az emberi társadalommal szemben támasztott követelményeket és elvárásokat, melyekkel hosszú távon szavatolni kívánja bolygója létfenntartó képességét. A téma megközelítési lehetőségei szinte végtelenek. Ebből adódóan a természeti környezet, társadalom és gazdaság összefüggései és ellentmondásai széles spektrumon értelmezhető területet jelentenek a kutatók számára.

Az egyik ilyen több szempontból megközelíthető paradoxon – mind globális, mind lokális léptékben – a környezetvédelem, környezetpolitika és a folyamatosan növekvő „energiaéhség” között megbúvó érdekellentétek sora. Ezen továbbra is igen széles értelmezhetőségi keretet szűkítve, értekezésem elsősorban a helyi környezeti érdekek kontra gazdasági szempontok jelentőségének és mibenlétének bemutatására, a veszély- vagy kockázatpercepciók létezéséből, vagy hiányából levonható tanulságok

értelmezhetőségére fókuszál. Továbbá a környezetpolitika lokális társadalmi elfogadottságának és megítélésének kevésbé feltárt összefüggéseit és ellentmondásait hivatott elemezni, valamint tárgyalni.

Dolgozatomban a környezetpolitika lokális megvalósításának lehetőségeit és a helyi lakosság környezettudatosságának vizsgálatát, egy környezetvédelmi szempontból ellentmondásos (de legjobb esetben is kérdéses megítélésű) atomerőmű szomszédságában élő lakosság szemszögéből kívánom bemutatni. Ez a település Paks.

Kutatásom további érdekessége, hogy hazánkban Paks az egyetlen atomerőműnek otthont adó település, sőt, várossá válásának és mai jólétének is ezen ipari létesítmény a letéteményese. Az erőmű és az itt lakók viszonya egyszerre ellentmondásos, ambivalens és környezetpolitikai szempontból is atipikus. A magyarországi viszonylatban egyedülálló helyzetben lévő település különleges példával szolgál, hiszen a helyi adóbevételek, és az atomerőmű által nyújtott támogatási rendszer jóval kedvezőbbek pénzügyi lehetőségeket nyújtanak más, hasonló méretű települések mozgásteréhez képest. Továbbá, a helyi jól képzett és hazai viszonylatban megfelelően honorált munkaerő láthatóan rendelkezik a posztmaterális értékek ismeretével. Érzékelhetően jelentkezik az igény a természeti környezeti értékek megóvására és az egészséges életér fenntartására. Ennek ellenére az ipari létesítmény okozta veszélyérzet mégis igen csekély, szinte elhanyagolható. Ezzel párhuzamosan további sokrétű ellentmondásnak lehetünk tanúi a településen. A város, a helyi lakosok és döntéshozók is millió szállal kötődnek az atomerőműhöz, befolyásuk a létesítmény mindennapjaira azonban szintén igencsak korlátolt éppen ezért is a politikai, gazdasági és társadalmi hatások érdekes eredményekkel szolgálnak mind a döntéshozók, mind a kutatók számára, főként abban a tekintetben, hogy miként azonosul az építkezés és működtetés évtizedei alatt egy potenciális veszélyforrással a lakosság. Különös tekintettel kiemelve azt a tény, hogy rövidesen e környezeti szempontból ambivalens ipari létesítmény bővítésére is sor fog kerülni, szintén a település szomszédságában.

Az értekezés viszonylag hosszú elemzési időszaka mintegy öt évet átfogóan, a bővítés előtti időszakból próbált válaszokat találni a kutatás kérdéseire. Ezen időszak alatt számos helyi, környezetpolitikai szempontú, környezettudatosságot fejlesztő beruházás valósult meg, sőt a helyi – többnyire együttműködő – civil szervezetek is komoly anyagi forrásokat felhasználva erősítették a helyi lakosok környezetvédelmi elkötelezettségét. Mégis minden pozitív törekvés és folyamat ellenére is hiányérzete marad a kutatónak.

II. ÉRTEKEZÉSEM CÉLJAI ÉS A VIZSGÁLAT KÉRDÉSEI

A kutatás és a dolgozat célja egy potenciális veszélyforrást jelentő ipari létesítmény árnyékában élő település környezetpolitikájának, és a közösség környezeti ügyek iránti érzékenységének bemutatása. A disszertáció eredményei olyan összefüggések, valamint ellentmondások bonyolult – gazdasági, társadalmi, politikai és környezeti – rendszerére mutatnak rá, melyek tanulságokkal szolgálhatnak a politikatudomány, a szociológia, a pszichológia, a közgazdaságtan és egyéb diszciplínák számára is.

Értekezésem vizsgálatának középpontjában Paks városa áll. A több szempontból is különleges helyzetben lévő település környezetvédelmi és környezeti központú fejlesztéspolitikai vizsgálata során fontos aspektus a helyi közösség és a szomszédságában található atomerőmű szimbiózisa. Az elemzés tehát kiemelten a helyi környezetpolitika mibenlétére, az atomerőmű és a település „együttéléséből” fakadó ellentmondásokra és mindezek környezetet (is) érintő fejlesztéseinek, illetve döntéshozatalának hátterére fókuszál.

Az értekezés célja, hogy bemutassa:

1. a környezetpolitika feladatait, céljait, szakpolitikai meghatározását, eszközrendszerét és gyakorlatát,
2. a környezetpolitika és a környezettudatosság formálódásának lépéseit, összefüggéseit és történetét,
3. egy magas kockázatú ipari létesítmény (atomerőmű) és a helyi lakosság kockázatpercepcióját és környezeti konfliktusészlelését,
4. Paks város és az atomerőmű kapcsolatrendszerét, valamint környezeti vonatkozású fejlesztéspolitikáját,
5. a paksi lakosság környezetvédelmi attitűdjét, a környezettudatosság helyi szintjét és ennek empirikus eredményeit.

Ennek megfelelően kérdéseim a következők:

Környezetpolitikai szempontból:

1. Van-e, és ha igen, milyen hatása az atomerőműnek a város környezetpolitikájának kialakítására? Milyen előnyöket és/vagy ellentmondásokat hordoz magában ez az „adottság” Paks városa számára?
2. Milyen szempontok érvényesülnek a helyi környezetpolitika kialakítása során? Csupán a kedvező pénzügyi helyzetből fakadó *top-down* fejlesztések optimális kihasználása a cél, vagy a környezetvédelemmel kapcsolatos elkötelezettség és felelősség tanúi lehetünk?
3. Milyen szerepe van a helyi civil szervezeteknek a lokális környezetpolitika céljainak érvényesítése szempontjából? Azaz: van-e súlyuk, befolyásuk az események alakulására, vagy csupán ballasztként, mellékszereplőként vesznek részt a folyamatok kialakításában?

A környezettudatosság szempontjából:

1. Észleli-e a potenciális kockázatforrást a település lakossága és a döntéshozók? Van-e hatása a kockázatpercepciónak a helyi közösség környezettudatosságára?

2. Mennyire környezettudatos Paks város lakossága? Ez pontosan miben nyilvánul meg? Továbbá mivel és hogyan járul hozzá az önkormányzat és a helyi civil szervezetek a helyi lakosok környezettudatosságának formálásához?
3. Létezik-e összefüggés a helyi lakosok környezettudatossági szintje és az atomerőmű léte között?
4. Végül, milyen következtetések vonhatóak le egy kiemelt veszélyforrás közelében élő lakosság környezettudatosságának helyzetéből és a helyi vezetés környezeti ügyekkel kapcsolatos hozzáállásának és elkötelezettségének értékeléséből?

III. AZ ÉRTEKEZÉS KUTATÁSMÓDSZERTANA ÉS FELÉPÍTÉSE

Összességében három adatgyűjtési módszert, illetve ezek kombinációját, az ún. „háromszögelést” találtam legalkalmasabbnak arra, hogy disszertációm legfontosabb összefüggéseit feltárhassam, és választ kaphassak kérdésfeltevéseimre.

A három adatgyűjtési módszer a következő:

Dokumentumelemzés

Mind az elméleti háttér megfogalmazásánál, mind a lokális vetületek értelmezése során nagy segítségemre volt e módszer, hiszen nélküle nem lehetett volna megfelelően alátámasztani az értekezés céljait és a kérdésfeltevéseim értelmezhetőségét.

Kérdőíves módszer (empirikus kutatás)

A téma feldolgozását illetően e módszer is meghatározónak tekintendő. Az empirikus kutatásokkal a gyakorlati megvalósulás jellemzői érthetők tetten. Ennek módszertana, a mintavételre vonatkozó részletek és az eredmények a 3. és 4. pontban kerülnek részletezésre.

Interjúk

A téma mélyebb tárgyalása érdekében a helyi önkormányzat, civil szervezetek és a lokális magánszféra néhány vezetőjével készített interjúk további információt biztosítottak értekezésem kérdésfeltevésinek igazolhatóságával kapcsolatban.

Az értekezés felépítése

Az értekezést négy fő fejezetre bontottam. Az első két fejezetben a környezetpolitika és a környezettudatosság releváns jelentéstartamát mutattam be. A két utolsó fejezetben pedig az értekezés gyakorlati részét tártam fel, azaz a Paksi Atomerőmű és Paks környezeti ügyeinek összefüggésrendszerét elemeztem, melynek során válaszokat keresek dolgozatom kérdésfeltevéseire.

IV. KÖVETKEZTETÉSEK

A környezetpolitika, mint önálló szakpolitikai ágazat létrejötte és fejlődése különböző ágazati politikák és a környezetvédelmi törekvések eredménye. Megszületése már önmagában kézenfekvő volt és sikernek tekinthető, ezen felül képes a környezettel kapcsolatos politikák szintetizálására, magába olvasztja a fenntartható fejlődés elemeit és viszonyítási ponttá válik a fejlesztéspolitikai döntéshozatal során. Nemzeti intézményrendszere szinte az egész világon kiépült, meghatározásra kerültek alapelvei, hatásköre és eszközszerkezete, globális szinten pedig évtizedek óta látszik a törekvés egy globális, szupranacionális környezetvédelmi rezsim létrehozására, melyet egyezmények, jegyzőkönyvek és megállapodások százai támasztanak alá. A környezetpolitika szabályozása nemzetközi és nemzeti jogszabályok hatálya alá esik, tevékenységi körei kötelező és önkéntes feladatok mentén oszlanak meg, azaz legitimitása fejlődik, változik, sőt, sok esetben szankcionáló, engedélyező és ellenőrző hatáskörrel is ellátott.

A környezetvédelemből, a természet és épített környezet megóvásából, helyreállításából és fejlesztéséből vonatkoztatott feladatok sora nagyon szerteágazó. Ezek közös pontja a környezet iránt érzett felelősség, a megelőzés és védelem határán egyensúlyozó szerep megtalálása, ami folyamatos politikai és gazdasági nyomás alatt kénytelen formálódni, ráadásul a társadalmi elvárásokkal is szembenéz. Éppen ezért ezek rendszerszemléletű megközelítése, a prioritások meghatározása, az ok-okozati feltételrendszerek ismerete és megfelelő szintre delegálása elengedhetetlen. A globális célok a környezeti ügyek kapcsán, esetleg regionális együttműködésekben keresztül, végső soron az államokhoz kerültek delegálásra, és mára szinte az összes országban megtalálható a több szinten megvalósuló, megfelelő eszközökkel és legitimitással felruházott környezetpolitika. Kijelenthető, hogy a vonatkozó fejezetben felvázoltak alapján hazánk – minden hiányossága ellenére – birtokában van egy életképes környezetiirányítási/környezetvédelmi rendszernek. A hazai környezetpolitika és tudományos társadalom – szinte már a kezdetektől – képviselteti magát a nemzetközi szervezetekben, megalkotta szabályozási hátterét és látszólag sokrétűen delegálta – a szubszidiaritás elvének megfelelően – a feladatokat a helyi döntéshozatal szintjére.

Mintegy kiegészítve a környezetpolitika felülről-lefelé irányuló hatásmechanizmusát, a környezettudatosság fogalomköre alulról felfelé és fentről lefelé is próbálja harmonizálni a gazdasági és politikai érdekkellentéteket, tompítani a környezetszennyezés és rombolás következményeit, valamint megelőzni azokat. A környezettudatos viselkedési minták, a tudatos vásárlás és fogyasztás, a jól-lét megteremtésének igyekezete alapvetően bizonyos tudatformálást feltételez az egyén szintjén, majd kollektíven az intézményesült oktatás keretein belül is helyet talál magának. Ezen magatartásmintát, attitűdöt, gondolkodást – mint láttuk – számos tényező befolyásolja, de mint a társadalom környezetvédelemre nyitott értékrendje, átfogó fogalomkörre válik, mintegy jelezve az adott ország, régió, vagy település informáltságát, tudását a környezet állapotával és saját felelősségével kapcsolatban. Ennek vizsgálata empirikus úton elvégezhető, de a kulturális és generációs különbségekből adódóan, és a szubjektív értelmezésen keresztül igencsak komoly

eltérések tapasztalhatóak. Az alapelvek bizonyos szintű általánosítása a globális problémahalmaz elemzéséből, annak érzékeléséből eredően ez esetben is megfigyelhető. Azonban az is bizonyosnak tűnik, hogy e magatartásforma lehet akár belülről fakadó igény, vagy hozott, tanult, elvárt minta is. Mindezek erősítik azt a meglátást, hogy a környezettudatosság szintjének növelése alapvetően tanulható mintákon alapszik, mely minták átadásának lehetősége és megértése függ a befogadó csoport vagy egyén nyitottságától, iskolázottságától, családi háttéréről, és függ a felülről kezdeményezett alternatíva meglététől (pl. kerékpárút, szelektív hulladékgyűjtés). Mindezt erősítendő, a környezetcentrikus gondolkodás korábban soha nem tapasztalt publicitásnak örvend napjainkban, melynek tudatformáló szerepe hosszú távon szintén nélkülözhetetlen.

Paks esettanulmányán keresztül egy hazánkban ugyan különleges/atipikus helyzetben lévő település és lakosságának vizsgálatára került sor, és a tapasztalatok nem tükrözik megfelelően az általános magyarországi helyzetet, de mindenképpen komoly tanulságokkal szolgált a környezeti ügyek megközelítésének, hasznosíthatóságának és hiányosságainak kezelésével, továbbá egy ipari létesítmény közelében és lényegében abból élő lakosság környezettudatosságával kapcsolatban.

Milyen következtetések vonhatók le a paksi esettanulmányból?

Érdemes megemlíteni, hogy a vizsgálat lokális szinten történt, közvélemény-kutatások és interjúk segítségével. A lakosság helyi érzékelésének, észlelésének szerepe nélkülözhetetlen a lokális térben lévő természeti környezet állapotának felmérésekor, vagy az azt javító intézkedések meghozatalakor. A helyi lakosság környezettudatosságának megléte, mibenléte és minősége szintén sokat mondó információ. Ennek ismeretében láthatóvá válnak azok a területek, ahol a hiányosságok tapasztalhatóak, ennél fogva a nyomon követés, visszacsatolás szerepe is fontos.

A kutatás céljait érintő kérdéseim válaszai:

A környezetpolitika szempontjából:

1. Van-e, és ha igen, milyen hatása az atomerőműnek a város környezetpolitikájának kialakításában? Milyen előnyöket és/vagy ellentmondásokat hordoz magában ez az „adottság” Paks városa számára?

A helyi környezetpolitika kialakítása nem függetleníthető attól, hogy a település határában atomerőmű működik. Mint láttuk, a város azonban csekély befolyással rendelkezik az atomerőművet illetően, ugyanakkor fordítva már más a helyzet. A helyben letelepedett munkaerő mindenapjainak kényelmét és szabadidős tevékenységeinek terét a város és agglomerációja nyújtja. Hatását elsősorban tehát a munkavállalók igényeit kielégítő szolgáltatások és infrastrukturális fejlesztések támogatása során fejtí ki. Amennyiben ez a tevékenység egyidejűleg a helyi környezeti ügyeket is szolgálja, az jót tesz a vállalat PR, CSR tevékenységeinek mivel ez által primer társadalmi célját az atomerőmű elfogadottságát hivatott növelni. A helyi környezetpolitikai dokumentumokban folyamatosan kiemelten jelenik meg az erőmű támogatása és a pénzügyi háttérére való támaszkodás lehetősége, befolyása tehát közvetlenül érzékelhető.

Természetesen elsődleges előnyként mindig a gazdasági és foglalkoztatási szempontok jelennek meg. A helyi kezdeményezések – legyen az akár önkormányzati, vagy civil – atomerőmű általi felkarolása számos szociális, egészségügyi és nem utolsósorban természeti-környezeti fejlesztést eredményez, melyek szubjektíven megítélt hatásai igencsak széleskörűek, de inkább előnyösnek, mintsem hátrányosnak tünnek. Nem megkérdőjelezhető tény, hogy mára 90% feletti az atomerőmű elfogadottsága a helyi lakosság körében. A biztos megélhetés és a vélt, vagy valós bizonyosság az atomerőművel kapcsolatos informáltságról hamis képzetekhez vezethetnek, mint

például a radioaktív sugárzás veszélyeivel kapcsolatos igencsak pozitív vélekedés. A város „egy lábon” állása gazdasági szempontból és a létesítmény működésébe vetett bizalom is megnehezítheti a reális helyzetértékelést, aminek következményei hosszú távon károsak lehetnek a közösség szempontjából. A gazdasági realitás és az ismert, vagy (el)várt kompenzáció azonban felülír minden létező aggályt és veszélyérzetet.

2. Milyen szempontok érvényesülnek a helyi környezetpolitika kialakítása során? Csupán a kedvező finansziális helyzetből fakadó top-down fejlesztések optimális kihasználása a cél, vagy a környezetvédelemmel kapcsolatos elkötelezettség és felelősség tanúi lehetünk?

Mindenképpen szembetűnő volt a kutatás során, hogy a helyi önkormányzat számos környezetvédelemmel kapcsolatos beruházást menedzsel a saját maga által tulajdonolt nonprofit és profitorientált gazdasági társaságokon keresztül. A környezetvédelmi és városfejlesztési dokumentumokban, a helyi rendeletekben és az interjúk során is jól érzékelhető volt a mindenkori helyi vezetés elkötelezettsége a környezetvédelmi politikával kapcsolatban. Ugyanakkor a gyakorlatban, a polgármesteri hivatal szervezetében nem jelenik meg hangsúlyosan a környezetpolitika céljainak átfogó támogatása, azaz nem áll rendelkezésre megfelelő számú és minőségű, erre a feladathalmazra speciálisan kijelölt humán erőforrás. Ez is általános jelenség Magyarországon, azaz még az olyan, gazdaságilag kiemelten jó helyzetben lévő település is, mint Paks, nem kezeli kiemelten a környezetpolitikai ágazatot, nem fordít rá nagyobb figyelmet, mert a lakosság elvárásai nem kívánják meg ezt.

Empirikus kutatásom ezt kétségkívül alátámasztja, azaz a város lakossága is megosztott volt ezen kérdéssel kapcsolatban. Nem derült ki egyértelműen, hogy a környezeti beruházások bármivel is fontosabbak lennének egyéb beruházásoknál. A pályázatokból megvalósított fejlesztések inkább azt az érzetet erősítették, hogy a város jól felfogott érdekében, az esetek nagy többségében a beruházással járó gazdasági (és politikai)

előnyöket tartotta szem előtt, semmint a társadalmi elvárásokat. Kivételt képez ez alól a gyógyfürdő beruházás, ami önköltségen valósult meg és találkozott egy jól körülírható városi és megyei csoport igényeivel. Kijelenthető, hogy a *top-down* fejlesztések optimális kihasználása tapasztalható a gyakorlatban, tehát a kezdeményezések szinte kivétel nélkül felülről érkeztek.

3. *Milyen szerepe van a helyi civil szervezeteknek a lokális környezetpolitika céljainak érvényesítése szempontjából? Azaz van-e súlyuk, befolyásuk az események alakulására, vagy csupán ballasztként, mellékszereplőként vesznek részt a folyamatok kialakításában?*

A helyi civil szervezetek bemutatása és a fejlesztések elemzése során megfigyelhető, hogy Paks esetében elsősorban nem a társadalmi kontrollt jelentik a lokális szervezetek. Gyakorlatilag praktikus feladatokat látnak el a polgármesteri hivatal és az atomerőmű árnyékában, közvetítenek, végrehajtanak, kihasználják személyes kapcsolataikat egy jó ügy érdekében. Oktatási, tudatformáló tevékenységük és a felnőttek, valamint gyermekek képzését, tájékoztatását nyújtó tevékenységeik természetesen fontosak a város számára. Ennek megfelelő támogatásban is részesülnek. Ahogyan az egyik interjú során elmondták, „az önkormányzatnál mindig nyitott fülekre és pénztárcára találunk.”

Összességében kijelenthető, hogy létezik környezeti ügyekkel foglalkozó civil szféra, szerepük azonban igencsak korlátozott. Ennél fogva érdekérvényesítési képességük is az adott végrehajtandó részfeladatok, események szintjére koncentrálódik, így inkább csak epizódszerepekhez jutnak a város élete során, azaz a közösséget érintő döntésekre gyakorolt hatásuk igen csekély. Éppen ezért súlytalanok és kompromisszumképesnek tekinthetők a döntések befolyásolása szempontjából.

A környezettudatosság szempontjából:

1. Észleli-e a potenciális kockázatforrást a település lakossága és a döntéshozók? Van-e hatása a kockázatpercepciónak a helyi közösség környezettudatosságára?

Értekezésem során többször is jól tetten érhetővé vált e momentum. Gyakorlatilag kijelenthető, hogy Paks lakossága az atomerőművel történő hosszú együttélés során elvesztette a nukleáris energia hátrányaival, veszélyeivel szembeni kockázatészlelő képességét. A tudományos meggyőződés, a helyi technikai tudás, az erőműben dolgozók, és a laikusok formális, és informális hálózatokon keresztül folyamatos vélt, vagy valós tájékozottsága felülír minden várakozást. A kockázatforrás lehetséges hátrányaival, ártaival kapcsolatban szinte vak a helyi közösség. Ennél fogva a kockázatpercepciónak maximum negatív hatásai vannak a helyi közösség környezettudatosságára, azaz amennyiben a környezettudatosság részben bizonyos éberséget, reális helyzetfelismerést is jelent, akkor a szituációt valóban értékelve, ez a már több mint harminc éve zajló szimbiózis – ebből a szempontból – a helyiek kárára van.

2. Mennyire környezettudatos Paks város lakossága? Ez pontosan miben nyilvánul meg? Továbbá mivel és hogyan járul hozzá az önkormányzat és a helyi civil szervezetek a helyi lakosok környezettudatosságának formálásához?

Amint azt a releváns fejezetben láthattuk, a paksi lakosokat az „erőteljes környezettudatosság” jellemzi, amely az önkormányzat kezdeményezte beruházásokban ölt testet. Úgy, mint a hulladékkezelés, szennyvízkezelés, energiatakarékosági és alternatív energiát használó beruházások. A helyi kezdeményezések a természetvédelmi feladatok ellátását és a képzést jelentik, nagyobb volumenű civil kezdeményezés nem tapasztalható Pakson.

Jól láthatóan mind az önkormányzat, mind pedig a helyi civilek – ki-ki a saját érdekének és kapacitásának megfelelően – támogatják a környezeti ügyekkel kapcsolatos foglalatzkodást. Ezt bizonyítják az önkormányzat e területen történő, jelentős anyagi áldozattal járó beruházásai, még ha nem is mindig a környezeti szempontok a legmértavódobbak ezek során. A civil szerveződések pedig a munkájukkal, szakértelmükkel, és mint az a „nullenergiás” háznál is felfedezhető anyagi ráfordítások árán is képviselik a környezeti ügyeket a városban.

3. *Létezik-e összefüggés a helyi lakosok környezettudatossági szintje és az atomerőmű léte között?*

Több évet felölelő kutatás során is nehéz e kérdésre egyértelmű választ adni, hiszen az összefonódás és annak következményei az elmúlt hosszú évtizedek során a paksi élet szinte minden területére beszivárogtak. Az atomerőmű jelenség hatásai, annak befolyásoló szerepe vitathatatlan, nem megkerülhető. Ez elsősorban eltartó képességének, és mecenatúrájának, vagy – más kifejezéssel élve – kommunikációs, PR és CSR tevékenységeinek köszönhetően a helyiek életének mindennapjában jelen van. Ennek létezik egy negatív olvasata a kockázatpercepció szempontjából, ugyanakkor a jól fizetett, magasan képzett munkaerő feltételezi a posztmodern értékek és környezeti értékek megjelenését a helyi közösségben. Azaz a környezeti értékek – többek között a helyi természeti értékek – jelentősége, az épített és természetes környezet minőségi fejlesztésének igénye mindenképpen azt feltételezi, hogy létezik az összefüggés, annak negatív és pozitív visszacsatolásaival egyetemben. Ez az empirikus elemzésekben tökéletesen megjelenik.

4. *Végül, milyen következtetések vonhatóak le egy kiemelt veszélyforrás közelében élő lakosság környezettudatosságának helyzetéből és a helyi vezetés környezeti ügyekkel kapcsolatos hozzáállásának és elkötelezettségének értékeléséből?*

Először is meg kell jegyezni, hogy az általam feltártak alapján legalább két neuralgikus pontra derült fény. Először is, legyen bármennyire jól informált, nyíltan és felelősen tájékozott az adott közösség, annak kockázatesztelése az eseménytelenül elmúló hosszú idő következtében jelentősen tompul, melynek következményei hosszú távon hordoznak veszélyt. Továbbá, hazánkban elégséges, de nem elegendő a környezeti dokumentumokban hangzatosan megjeleníteni a környezeti ügyek céljainak jelentőségét. Ahhoz, hogy a leírtak valóban megvalósuljanak, szükséges az emberi erőforrásokba való befektetés. Akkor lehet igazán hitelük e dokumentumoknak, amennyiben a megfelelő emberi erőforrásokat rendelünk azokhoz. Azaz a megfelelő felelősségi körök tisztázása elengedhetetlen. Lehet bármennyire is elkötelezett „papíron” a helyi vezetés, ha azt nem támasztják alá a hiteles számok. Ugyanakkor Paks esetében a környezettudatosság relatív értelmezhetőségének köszönhetően, a számos beruházás és még a súlytalan civilek is egyértelmű elkötelezettséget feltételeznek témámmal kapcsolatban, ami mindenképpen kiváló kezdet lehet. A helyi vállalkozások bizonyos része rentábilis is, és a környezeti ügyek által generált beruházások nem csupán kelletlen terhet jelentettek az önkormányzatnak, hanem munkahelyteremtő képességüknél fogva támogatják a helyi közösség gazdasági diverzifikációját. Egy szóval kitekintenek az atomerőmű árnyékából, próbálnak jóléti szolgáltatásokon javítani, elsősorban EU-s forrásokra támaszkodva.

A helyi jövőkép jelen állás szerint gazdasági szempontból biztosítottnak tűnik. Ebben nagy szerepe van az atomerőmű üzemidő-hosszabbításából származó, blokkonkénti további 20 év élettartamnak. A két új atomerőművi blokk telepítésének kifejezett szándéka (Sipos, 2012) is tovább erősíti ezt a tényt. A tapasztaltak alapján a helyi döntéshozatal további „zöld” beruházásokat tervez a város, virágzó jövőjének és „élhetőségének” szavatolása érdekében. Olyan befektetéseket kíván megvalósítani,

melyek munkahelyteremtéssel járnak és a környezeti érdekek szem előtt tartásával valósulnának meg. Ilyen a közintézmények tetejére történő napelemes rendszer telepítése, vagy a helyi tömegközlekedés villanybuszokkal történő kiváltása. Az atomváros további „zöldülését” szolgálja a hulladéktelep fejlesztése újrahazsznosító üzemmé, hogy ne csak a kiválogatott alapanyag kerüljön eladásra, hanem az újrahazsznosított végtermék, mint például a zöld hulladékból termőföld, műanyag hulladékból flakonok, újrahazsznosított kerti bútor elemek. A helyi civil szervezetek pedig tovább élvezhetik a közösség támogatását, és munkájuk a következő évtizedekben is egyre több követőre fog találni a településen.

A biztosítottak tűnő jövőkép és az anyagi lehetőségek széles spektrumának rendelkezésre állása tudatában pedig nem szabad elkényelmesednie sem a település vezetőinek, sem pedig a helyi lakosoknak, mivel felelős elkötelezettség nélkül ezen előnyök mit sem érnek. Ebben Paks a jelenleginél is több „zöld” beruházással példamutató lehetne Magyarország más települései számára. Paks esetében ez nem csak elvárás és vízió, hanem reális lehetőség.

V. A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓS LISTÁJA AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁBAN

1. „A fenntartható fejlődés dilemmái”. In. Glied Viktor, Nagy Roland (szerk.): Függésben: Kényszerpályán a jövő? Publikon Kiadó, Pécs, 2010
2. „A Paksi Atomerőmű és a villamosenergia-termelés megítélése a helyi közösség szempontjából”. In. ATOMERŐMŰ. XXXVI. évfolyam, 3. szám, 2013. 6. old.
3. „A Paksi Atomerőmű és a villamosenergia-termelés megítélése a helyi közösség szempontjából, 2. rész”. In. ATOMERŐMŰ. XXXVI. évfolyam, 4. szám, 2013. 6. old.
4. „A Paksi Atomerőmű és a villamosenergia-termelés megítélése a helyi közösség szempontjából 3. rész”. In. ATOMERŐMŰ. XXXVI. évfolyam, 5. szám, 2013. 4. old.

5. „Környezetpolitika és társadalmi részvétel”. In. Bretter Zoltán, Vörös Zoltán (szerk.): A tudomány megszelídítése: Tanulmányok a közpolitika köréből. Pécsi politikai tanulmányok, 9, 2013.
6. „Environmental awareness in th Hungarian „Atomcity”. In. Pálné Kovács Ilona, Kákai László (szerk.) Ten Public Policy Studies. Political Studies of Pécs, 8, 2013.
7. „A környezettudatosság etikai kérdés?”. In. KAPU. XXVI. évfolyam, 8.szám, 2014. 85.-90 old.
8. „Nukleáris energia, társadalom és környezettudatosság az Atomvárosban”. Nagy Roland, Glied Viktor, Barkóczy Csaba. Publikon kiadó, 2014.